

Denne artikel skal refereres til som:

Hvori består nødvendigheden af hypotesen om det ubevidste? Jane Bykær. [www.psykoanalysen.dk](http://www.psykoanalysen.dk). Udgivet november 2016.

## Hvori består nødvendigheden af hypotesen om det ubevidste?

Som spørgsmålet implicerer, er det en nødvendighed, der fører Freud til at indføre hypotesen om det ubevidste. Og enhver hypotese bliver fremført for at søge at løse noget gådefuldt. Noget, der fremtræder foreløbig ulogisk. Hypotesen er manglens tjener i tankearbejdet. Det, man ikke kan vide, kan man eksempelvis formode, forestille sig, danne teorier eller hypoteser om. Freud indfører en hypotese. Men hvad er det, han søger med denne hypotese?

Man kan ikke sige, tænke, føle eller gøre hvad som helst, når som helst. Uventede ting kan hænde: fortællelser, forbytninger, angst, gentagelser m.m. kan dukke op ud af tilsyneladende ingenting. Vi behøver næppe den store runde i det menneskelige mange paradokser og tvetydigheder for at klargøre dette faktum. Enhver kender det fra utallige menneskelige situationer. Med lidt eftertanke ved man præcist, hvad der skulle have været sagt. Du har helt glemt noget, og først, når den anden skaber de nødvendige ledetråde, springer det frem af sit gemme på ny. To kan have kendt hinanden i årevis uden nogen særinteresse, måske tværtimod, men pludselig opstår der kærlighed mellem dem. En anden mand sidder i sit køkken og sørger over sin kones nylige død. I næste sekund ser han på sit ur og tænker: ”Nu har hun fri, hun er her om 10 minutter”. En anden er gået over stregen, som man siger, og konstaterer: ”Det er jo slet ikke mig at gøre sådan”. Eller konen, som gang på gang har klaget til sin mand over hans manglende engagement, uden at han kunne høre dybderne i hendes klage, og først, da hun opgiver og vil opløse forholdet, genhører han hver en sætning i et nyt og klart lys. Enhver kan finde et utal af eksempler på, hvordan vi konstant står i et forhold mellem det mulige og det umulige, det kendte og det fremmede, det bevidste og det ubevidste.

Vi kan ikke hvad som helst når som helst. Men hvorfor egentlig ikke? Ja, hvorfor ikke? Sproget er der jo. Logikken er der, det hele er der, og alligevel er der ikke en direkte og uhindret adgang til at anvende det når som helst. Tværtimod må vi konstatere, at der til tider skal vandres rundt i labyrinter og uoverkommelige gentagelser, som fører det samme sted hen. At være på pletten, at få sagt det rette på rette tid og sted. At vide, hvad man vil, når situationen er der, at høre, hvad den anden siger og forstå betydningen af det, giver sig ikke når som helst. Der er noget i spil mellem det [mulige og umulige](#) – et mellemværk. Der, i dette mellemværk, hæfter psykoanalysen sin interesse. Et fletværk, hvorigennem [det fremmede i](#) et nu kan forsvinde ”rundt om det næste hjørne” for på ny at dukke op, når omstændighederne hertil opstår på ny. Dette fletværk kalder psykoanalysen ”det ubevidste”.

## Et fletværk

Dette fletværk er i spil i et væk. Freud bemærker: ”..vor mest personlige daglige erfaringer gør os fortrolige med indfald, hvis oprindelse vi ikke kender, og med tankerresultater, hvis udarbejdelse er forblevet skjult for os”<sup>1</sup>. Noget arbejder uden for bevidstheden både i vågen og i sovende tilstand.

Det er netop denne type af hverdagserfaringer, der er med til at føre Freud på sporet af det ubevidste. For hvordan forklarer man, at der tænkes, når vi sover? Det kræver en hypotese, at man gør sig tanker om, hvordan det kan hænge sammen. Og den hypotese, som Freud sætter i arbejde, er hypotesen om det ubevidste.

Sproget har samlet denne erfaring op på mange måder. Vi siger: ”*sov lige på det*”. Det vidner om denne erfaring, at der sker en bearbejdning, der foregår, mens man sover. Der produceres noget. Mange kender dette, at man dagen efter en frustrerende situation, hvor man ikke kunne finde en løsning, vågner med en klarhed. Der er blevet tænkt, og det fremtræder nu tydeligt for en, hvad det næste skridt skal være. Freud tager altså denne type hverdagserfaringer alvorligt. Og jo mere han lytter ind i den menneskelige psykes kompleksitet, jo mere tydeligt fremstår det for ham, at der tænkes. Der tænkes uden det bevidste jegs medvirken. Det var Freuds foruroligende nyhed i sin samtid. En nyhed, som stadig er vanskelig at kapere.

Freud vender tingene på hovedet for os. Introducerer os for et sjæleliv uden for det bevidste jegs herredømme. Eller rettere, en ikke-bevidst bevidsthed. For drømmen vidner jo om en bevidsthed dér i søvnen. Men i drømmen er jeg'et fremmed, og [drømmen](#) opleves fremmedartet.

Freud gør opmærksom på, at jeg'ets vågne bevidsthed, som den enkelte kan føle sig mere eller mindre hjemme i, er noget ”fremkaldt”. Bevidstheden er det i det ubevidste, som har fået en særlig kvalitet. Jeg'et er ikke denne autonome sag, som den enkelte gerne genkender som sig selv. Dér, ”under toppen af isbjerget”, er der som bekendt en afgørende del. Og som om det ikke var nok, er det ubevidste et sjæleliv, som har afgørende betydning for vor orientering og vor måde at forstå os selv og relationen til andre på.

Det ubevidste, Freud undersøger og finder lovmæssigheder i, er ikke blot en lille kælder, fyldt med gammelt ragelse, der ikke længere har nogen relevans. En kælder, man kan lukke af og uforstyrret glemme. Jeg'et er som nævnt blot en del af en mere omfattende struktur, som J. Lacan kalder subjektiviteten. Det er klart, at Freud måtte argumentere for denne antagelse, som alt andet lige har vidtrækkende og omfattende effekter. Både for forståelsen af den menneskelige kompleksitet og for den klinik, som [psykoanalysen](#) praktiserer.

---

1 Sigmund Freud. Metapsykologi 1. Hans Reizel Viborg 1983. Side 167.

## Legitimitet og nødvendighed

Freud må argumentere for, hvorfor denne antagelse er både legitim og nødvendig. Og det gør han blandt andet sådan: ”*antagelsen er nødvendig, fordi bevidsthedens data i høj grad er ufuldstændige, ... bevidste akter forbliver usammenhængende og uforståelige, hvis vi fastholder kravet om, at enhver sjælelig akt, der foregår i os, også nødvendigvis skal erfares gennem bevidstheden*”<sup>2</sup>. Det ville dog næppe være nok som argument for at inddrage en arbejdshypotese om det ubevidste. Var han stoppet her, ville det kunne invitere til en brokkasse af vilde antagelser om det ubevidste, en vild fortolkningspraksis, lige fra okkulte antagelser til overtro og manipulation. Freud advarede mod vild analyse. Analysen drejer sig ikke om hittepåsomhed. Den er funderet i både et begrebsapparat og en teoridannelse som følge af dens grundantagelse. Og den psykoanalytiske klinik kræver [tålmodighed og tid](#). Der kan ikke tolkes og interverneres med hvad som helst når som helst.

## Rebus

Freud var rationel i sin argumentation. Ikke blot viser det sig, at sjælelige akter ikke alle erfares af bevidstheden, men de ”*indordner... sig i påviselige sammenhænge, hvis vi interpolerer de ubevidste akter,*”<sup>3</sup>... Det er som en rebus, der mangler en logik, men i og med hypotesen om det ubevidste blev antaget, så opstår muligheden for, at en logik kan hænge sammen.

Når Freud argumenterer for det ubevidstes relevans, skriver han netop: ”... *Går man således til værks, så må man sige, at alle de akter og ytringer, jeg bemærker ved mig selv, og som jeg er ude af stand til at forbinde med mit øvrige psykiske liv, må bedømmes, som om de tilhørte en anden person, og de må forklares ud fra et sjæleliv, der tilskrives en anden*”<sup>4</sup>. Det er en omfattende måde at forstå det menneskelige på. Det har store følger. For ikke nok med, at vi ikke kan sige og tænke hvad som helst når som helst. Vi kan heller ikke genkende os selv - helt.

Mange af Freuds tekster er så forførende velskrevne. Han er ofte så klar, at man let overser vigtige pointer i hans tekster, idet de glider derudad som i smult vande. Snubler man ikke, må man gøre det med vilje. For bag det velskrevne er stoffet svært. Det kræver opbremsning. Der var noget med den anden i ovennævnte notat. Den enkelte og den anden står i et forhold til hinanden, siger Freud. Lad os vende tilbage til citatet og undersøge, hvornår og hvordan den *anden* dukker op i ovennævnte citat.

---

2 Sigmund Freud. Metapsykologi 1. Hans Reizel Viborg 1983. Side 167

3 Sigmund Freud. Metapsykologi 1. Hans Reizel Viborg 1983. Side 168.

4 Sigmund Freud. Metapsykologi 1. Hans Reizel Viborg 1983. Side 170.

## Jeg'et og den anden

Det, jeg'et ikke er i stand til at genkende ved sig selv, *må bedømmes, som om det tilhørte en anden person, og de må forklares ud fra et sjæleliv, der tilskrives en anden*<sup>5</sup>. Det, vi opdager her, og som måske kan forekomme overraskende, er, at den anden dukker op på pladsen for det fremmede, som også er den enkelte selv. Altså i og med, at der er en lokal umulighed til stede, der hindrer den enkelte i at bedømme dette "mig" som "mig selv", må det placeres et andet sted. For det er med andre ord set eller hørt. Det er blot vedkendelsen af placeringen, det kniber med. Og når den ikke er til at bære, hvor er det da mere nærliggende at placere det, man ikke vil vide af, end hos den anden? "Den bedre halvdel" måske? Det betyder, at denne mulighed for at genkende noget hos den anden, som vedrører en selv - er ens eget - sker i relation til denne anden. Og at denne ombytning, disse omvendinger, sker via det ubevidste. Det ubevidste er socialt. Det vil sige, at den enkelte via denne ombytning kan komme til at tænke over det fremmede, men mangler den rette placering af det.

Freud skriver videre: "*Erfaringerne viser også, at de akter, man hos sig selv nægter at anerkende psykisk, meget vel kan tydes hos andre, dvs. sættes ind i den sjælelige sammenhæng*"<sup>6</sup>. Altså kan den enkelte se det fremmede hos den anden og forstår det, men ikke med nødvendighed hos sig selv. Den havde vi allerede. Men dette umiddelbare paradoks indebærer omvendt, at den anden også kan tyde og dermed sætte noget i den rette sammenhæng netop dér, hvor den enkelte selv er blind.

Mennesket er ikke helt, men spaltet. Ikke blot er vi manglende. Vi er til via en fremmed del af os selv. Men denne fremmede del kan vi blot genkende og tyde under særlige omstændigheder. Ikke når som helst. Med andre ord, vi er til via det ubevidste.

Det, der tegner sig her, er et komplekst forhold mellem den enkelte og den anden, som medmenneske. Den anden, der omvendt også er den anden for den anden. Det, der er værd at bemærke her, er, at denne kompleksitet viser hen til en struktur, som hin Enkelte er til i via den Anden (læses den store Anden)<sup>7</sup>. En struktur, som knytter den enkelte og den anden sammen med talen og kroppen. Det er denne struktur, som J. Lacan kalder subjektiviteten. Det er via det ubevidste, vi er til i krop og tale, og via det selv samme ubevidste, vi kan stå i forhold til os selv, andet og andre.

## Talen og den Anden

Ved at placere det fremmede hos den anden eller i talen, kan det, der var fortrængt, dukke op igen. Psykoanalytikeren, en anden, beder netop analysanden om at sige hvad som helst, der falder

---

5 Sigmund Freud. Metapsykologi 2. Hans Reizel Viborg 1983. Side 87.

6 Sigmund Freud. Metapsykologi 1. Hans Reizel Viborg 1983. Side 170.

7 Den Anden er for Lacan [signifianternes skattekammer](#)

vedkommende ind. Og uden denne anden og de forestillinger, den enkelte knytter til den, der lytter, ville talen forstumme. Der må netop være en anden at tale til, før der kan tales. En tale, som i psykoanalysen ikke handler om at tale *om* sig selv, men at tale *af* sig selv - sætte talen i gang for at kunne komme til at høre, hvad ens egen stemme har på [programmet](#). For dér i talen dukker det fortrængte frem. Og i denne tale *optræder den anden til stadighed som forbillede, som objekt, som hjælper og som modstander, ...*” I den enkeltes tale tegner der sig en [særlig form/måde](#), hvori den anden indgår i talen på. Via den anden siges der uundgåeligt noget om en selv.

Derfor er blandt andet det, der er muligt at tænke og sige m.m. afhængigt af, hvor den enkelte i talesituationen placerer sig selv i forhold til den anden som medmenneske, som en fraspaltet del af en selv eller som krop, og den Anden i form af sproget som det medium, hvorigennem vor tale henter ord. Det, der danner sammenhæng mellem disse instanser, er det ubevidste. Det ubevidste væver et fletværk, som skaber en sammenhæng mellem kroppen og talen og mellem jeg'et og den Anden. Og det er denne opdagelse af det ubevidste som mellemkomst, der er det banebrydende nye ved Freuds opdagelser - nu som dengang.

#### *Litteraturliste:*

Sigmund Freud. Metapsykologi 1 og 2. Hans Reizel Viborg 1983.

Det lacianske fænomen. J. Lacan. Drift. Tidsskriftet for psykoanalyse. nr. 1 . 2012.

Tilbage til [Den lille side til psykoanalysen](#) og [artikler](#)